

סקירת ספרים חדשים

עִינָת לְבִיא'

בתוך החוק, מחוץ לצדק / ראויה אבורביעה

הקיבוץ המאוחד, 2022. 196 עמודים

הספר **בתוך החוק, מחוץ לצדק** מציע ניתוח חתרני ומעורר מחשבה של תופעת הפוליגמיה בקרב החברה הפלסטינית הבדואית בנגב. הכותבת, מומחית למשפטים, פעילה חברתית ופמיניסטית, משלבת בין הידע האקדמי שלה בתחום המשפטים והביקורת החברתית, לבין ניסיון אישי ופוליטי עשיר. ספר זה הוא חלק מפועלה הכללי, המתמקד בזכויות נשים בחברה הערבית-בדואית ובהשלכות של מדיניות המדינה על קבוצות מוחלשות. הספר נטוע בדיסציפלינה של משפטים, מגדר וביקורת קולוניאלית, תוך התייחסות להצטלבות בין מגדר, לאום ופוליטיקה.

הספר בנוי משילוב של תאוריה משפטית, ניתוח אמפירי ועדויות של נשים החיות במציאות פוליגמית. הוא לוקח את הקוראים למסע המתחיל במערכת המשפט והחקיקה הישראלית, עובר דרך מנגנוני השליטה הקולוניאליים ומגיע להשפעתם על חייהן של נשים בדואיות בנגב.

המחברת בוחנת את מורכבותה של הפוליגמיה דרך שני מוקדים עיקריים: האחד הוא המאבק הפמיניסטי, המגויס פעמים רבות באופן פטרנליסטי על ידי המדינה להנצחת שליטה על המיעוט הפלסטיני. האחר הוא הפטריארכיה המושרשת בחברה הבדואית עצמה. דרך קולות הנשים, אבורביעה מציפה את הסתירות שבין שיח הזכויות האוניברסלי לבין המציאות הפוליטית והחברתית המורכבת.

הספר רלוונטי במיוחד לקוראי ולקוראות **ביטחון סוציאלי** בשל הקשרים העמוקים שהוא מציג בין משפט, מגדר ומדיניות חברתית. הוא מאיר את האופן שבו חוקי המדינה, הנראים ניטרליים ושוויוניים לכאורה, משרתים למעשה מנגנוני דיכוי חברתיים, כלכליים ולאומיים. אבורביעה מעלה לדיון את ההשפעות של מדיניות הרווחה והמשפט על נשים מקבוצות מיעוט, ומציגה את הפער שבין ההצהרות על קידום זכויות לבין הפגיעה באוטונומיה ובחייהן של אותן נשים. הספר מאתגר את הקוראים לבחון מחדש את ההשפעות החברתיות של מדיניות המדינה, ואת מקומה של הביקורת הפמיניסטית במאבק לצדק חברתי.

קיצור תולדות השוויון / תומא פיקטי (עופר סיטבון, תרגום) הקיבוץ המאוחד, 2023. 283 עמודים

תומא פיקטי הוא כלכלן צרפתי הנחשב לאחד החוקרים המשפיעים ביותר בתחום אי השוויון הכלכלי. מחקריו מציגים ניתוחים היסטוריים רחבי היקף הממחישים כיצד מוסדות, מדיניות ואידאולוגיות משפיעים על חלוקת ההון והכוח בחברה.

ספר זה, **קיצור תולדות השוויון**, בנוי כך שהוא נגיש לא רק לקוראים מתחומים אקדמיים רלוונטיים, אלא גם לקהל הרחב. בספר מציע פיקטי מסגרת כרונולוגית לדיון בהתפתחות אי השוויון ובמאבקים לצמצומו לאורך ההיסטוריה המודרנית. במיוחד הוא בוחן את הדינמיקות שהובילו לעלייה ולירידה באי שוויון בחברות שונות, החל בתקופות עתיקות, עבור דרך המהפכות הפוליטיות והחברתיות של המאות ה-18 וה-19, וכלה במאה ה-21. הוא מראה כיצד אירועים היסטוריים כמו מלחמות, מהפכות ומדיניות רווחה עיצבו את מבני הכלכלה והחברה. אחד המסרים המרכזיים של הספר, שאפשר לשאוב ממנו גם עידוד, הוא שהמאבק לשוויון הוא תהליך מתמשך, ומושפע במישרין ממעורבות מדינתית, ממדיניות כלכלית ומלחץ אזרחי. מסר זה אמור להציע מבט אופטימי על יכולתה של החברה האנושית לשפר את מידת השוויון. אולם הספר גם מבקר את אי השוויון הקיצוני המאפיין את הכלכלה הגלובלית של ימינו, ומדגיש את ההשלכות הפוליטיות והחברתיות של מגמה זו.

קוראי **ביטחון סוציאלי** ימצאו עניין מיוחד בספר, משום שהוא עוסק בשאלות הנוגעות לשורשיה של מדיניות הרווחה ולהשפעותיה. פיקטי מדגיש את אחריותן של מדינות לצמצום פערים כלכליים, את חשיבותה של מדינת הרווחה ואת התפקיד של מיסוי פרוגרסיבי בהשגת מטרות של שוויון. עוד הוא מציע נקודת מבט השוואתית וחושף את האופן שבו מדיניות כלכלית משפיעה באופן שונה על אוכלוסיות מגוונות, בהקשרים תרבותיים ופוליטיים שונים. הטענות שלו משמשות בסיס לדיון רחב יותר על יחסי מדינה-אזרח ועל האתגרים שמציבה כלכלה גלובלית ניאו-ליברלית בפני מדינות הרווחה.

בת של מי את? / יאלי השש הקיבוץ המאוחד, 2022. 353 עמודים

יאלי השש היא חוקרת פמיניסטית וחברתית המזוהה עם הפמיניזם המזרחי בישראל. עבודתה האקדמית ופעילותה החברתית מתמקדות בשאלות של מגדר, מעמד ואתניות, תוך שהיא מאירה את ההצטלבות בין הדיכוי החברתי, הכלכלי והתרבותי של נשים מזרחיות בישראל. ספר זה ממשיך באופן ישיר את פעילויותיה בתחומים אלה. הספר **בת של מי את?** בנוי משילוב של סיפורים אישיים, ניתוחים תאורטיים ודיונים פוליטיים. המחברת מאגדת חוויות של נשים מזרחיות באופן שמחבר בין האישי לבין הקולקטיבי, בין ההיסטוריה הפרטית לבין ההיסטוריה

החברתית הרחבה. השש מציגה בספר את סיפורה של תנועת הפמיניזם המזרחי, שנולד מתוך מציאות חיים מורכבת של הדרה חברתית וכלכלית. היא מציגה את המאבק לשוויון ולהכרה כנרטיב פוליטי ואנושי גם יחד, תוך כדי עיסוק בסוגיות של מעמד, זהות, משפחה ותרבות. היא שוזרת את קולותיהן של נשים מזרחיות בתוך מסגרת של ביקורת על החברה הישראלית, ומתמודדת עם שאלות של צדק, מגדר ואחריות קולקטיבית.

אף שלכאורה הספר אינו עוסק במישרין בביטחון סוציאלי, הוא חשוב לכל מי שמתעניין בסוגיות של צדק חברתי, מגדרי ואתני. אני סבורה כי הוא רלוונטי מאוד עבור קוראי כתב העת, שכן הוא מציף שאלות מרכזיות בנוגע למדיניות חברתית, להדרה מבנית ולמעמדן של קבוצות מוחלשות בחברה הישראלית. הספר מדגיש את הקשרים שבין מגדר, אתניות ומעמד כלכלי, מצביע על הפערים החברתיים הקיימים ומציע התבוננות ביקורתית על המנגנונים הממסדיים המשמרים אותם. בכך הספר עשוי להשיא תרומה חשובה לדיון על עיצוב מדיניות חברתית שוויונית וצודקת יותר, ולשמש קריאה לפעולה הן למקבלי החלטות הן לחוקרים המעוניינים לבחון את ההשפעות של המדיניות החברתית על חייהן של נשים מקבוצות מיעוט.

מעמד הביניים המזרחי בישראל: ממאבק לניעות לניעות במאבק / אורי כהן ונסים ליאון מאגנס, 2024. 320 עמודים

מחברי הספר הם אורי כהן, חוקר בתחום הסוציולוגיה של החינוך ומדיניות חברתית המתמקד בשאלות של מוביליות וניעות מעמדית, ונסים ליאון, אנתרופולוג המתמחה בחקר הזהות המזרחית בישראל ובתהליכי השתלבות של קבוצות מודרות במבני החברה הישראלית. ספרם של השניים מציע ניתוח היסטורי-סוציולוגי מעמיק של תהליך היווצרותו של מעמד הביניים המזרחי בישראל מאז קום המדינה.

פרקי הספר עוקבים אחר המאבק לניעות חברתית של המזרחים בישראל, תוך כדי דיון בתפקידים שמילאו בכך מערכות החינוך, התרבות והכלכלה. הספר מתאר כיצד התפתחה קבוצה זו, שהחלה כמעמד פועלים מודר, ניהלה מאבקים פוליטיים-חברתיים בשנות ה-70 וה-80, והשתלבה בהדרגה במעמד הבינוני. עם זאת, המחברים מראים כיצד תהליך זה נותר כרוך במאבק על הכרה תרבותית, סטטוס חברתי וזהות אתנית. הספר בוחן גם את החסמים שניצבו, וחלקם עדיין ניצבים, בפני קבוצות מזרחיות באקדמיה ובשוק העבודה, וכן את הצלחתן של קבוצות אלה לפתח משאבים חברתיים חדשים.

הספר רלוונטי במיוחד לקוראי **ביטחון סוציאלי**, משום שהוא עוסק בנקודות ההשקה בין מדיניות חברתית, ניעות מעמדית והדרה מבנית. הוא פורס תמונה מורכבת על הדרך שבה מדיניות חינוך, תעסוקה ורווחה עיצבו (ועדיין מעצבות) את המוביליות של קבוצות מוחלשות. הספר מציג גם את האתגרים הניצבים כיום בפני מעמד הביניים המזרחי בישראל, דוגמת

התמודדות עם צמצום במדינת הרווחה ועם השלכותיה של הכלכלה הניאו-ליברלית. זהו ספר חשוב להבנת החברה הישראלית, שכן הוא מציע פרספקטיבה מעמיקה על תהליכי שינוי ומאבק. עבור חוקרים ומקבלי החלטות, הספר מספק הזדמנות לבחון מחדש את תפקידן של מדיניות הרווחה והחינוך בצמצום פערים, ואת מגבלותיהן.

מדיניות ההשכלה הגבוהה של ישראל, 2000–2023: פוליטיזציה, מדע וחברה / עמי וולנסקי מאגנס, 2024. 417 עמודים

מחבר הספר הוא חוקר בתחום מדיניות ההשכלה הגבוהה ומדיניות חינוך, וגם מילא תפקידים בכירים בתחום החינוך וההשכלה הגבוהה בישראל. ספרו מציע ניתוח מקיף של השינויים שהתחוללו במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל בתחילת המאה ה-21. וולנסקי בוחן את תהליכי ההפרטה, את השפעותיהם של גורמים פוליטיים וחברתיים, ואת המתח שבין הצורך במדע מתקדם לבין לחצים כלכליים וחברתיים על המערכת.

הספר מתמקד בשלושה תחומים: פוליטיזציה של ההשכלה הגבוהה, ובחינת הדרכים שבהן מדיניות ממשלתית השפיעה על עצמאותם של המוסדות האקדמיים; יחסי גומלין בין מדע לחברה, ומקומם של מוסדות ההשכלה הגבוהה בתרומה לכלכלה ולצמצום פערים חברתיים; שינויים מבניים ותקציביים – המעבר למודלים כלכליים ניאו-ליברליים והשלכותיהם על הנגישות של ההשכלה ועל איכותה.

אף שהספר אינו עוסק במישרין במדיניות חברתית, הוא קשור קשר הדוק לנושאים קרובים הרלוונטיים לרבים מקוראי **ביטחון סוציאלי**. מערכת ההשכלה הגבוהה היא מנגנון מרכזי לניעות חברתית וכלכלית, אך וולנסקי מראה כיצד שינויים במדיניות ההשכלה הרחיבו פערים חברתיים והקשו על קבוצות מוחלשות להשתלב בהצלחה באקדמיה. אני מוצאת כי הספר מעלה שאלות חשובות על אחריותה של המדינה להבטחת השכלה גבוהה נגישה ושוויונית. למשל, וולנסקי מצביע על הפער שבין מדיניות ההשכלה כמנגנון לקידום שוויון לבין השפעותיה בפועל, ובהן צמצום התקציבים הציבוריים והגדלת אי השוויון. הספר הוא קריאה ביקורתית לחשיבה מחדש על מדיניות ההשכלה הגבוהה כרכיב מרכזי במדיניות החברתית הכוללת.

במלתעות הפטריארכיה: אלימות מינית ורצח עם / נעמי הברטל לנדאו כרמל, 2024. 200 עמודים

המחברת היא חוקרת המתמקדת בהצטלבות שבין מגדר, אלימות ומלחמה. הספר, המבוסס על עבודת הדוקטור שלה, מנתח את תופעת האלימות המינית ככלי ברצח עם, ומתמקד במקרים של נשים ארמניות, אזידיות, בנות שבט הטוטסי ובוסניות. הספר בנוי משילוב של ראיונות אישיים, ניתוחים היסטוריים ותאורטיים המאפשרים הבנה מעמיקה של התופעה. המחברת מציגה את החוויות האישיות של הנשים שנפלו קורבן לאלימות מינית במסגרת רצח עם, ומשלבת אותן בניתוח רחב של המנגנונים החברתיים והפוליטיים המאפשרים את התופעה. במיוחד, הספר מתמקד באלימות מינית שיטתית כנשק ברצח עם, ומציג את שורשיה, מניעה והשלכותיה. באמצעות ראיונות עם נשים אזידיות וסקירת מקורות היסטוריים המחברת מראה כיצד אלימות זו משמשת כלי לדיכוי ולהשמדה של קבוצות אתניות, וכיצד היא משפיעה על החברה כולה.

אומנם הספר אינו עוסק בביטחון סוציאלי במישרין, אך הוא רלוונטי וחשוב במיוחד בימים אלה. מעבר להיותו ספר מטלטל ומעמיק, הוא דן בנושאים העומדים בבסיסה של המדיניות החברתית, ובהם זכויות אדם, הגנה על אוכלוסיות פגיעות והבנת המנגנונים החברתיים המובילים לאלימות מגדרית. הספר מציע תובנות בדבר הצורך במדיניות חברתית המגינה על נשים ומקדמת שוויון מגדרי, במיוחד בהקשרים של סכסוכים אלימים.

התיישבות והתנגדות בישראל/פלסטיין: סוגיות נבחרות ואירועים היסטוריים במבט ארוך טווח / לב גרינברג ודניאל דה מלאך (עורכים) מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 2023. 308 עמודים

המחברים הם חוקרים בולטים בתחומי הסוציולוגיה, האנתרופולוגיה וההיסטוריה החברתית-פוליטית המקומית, המתמקדים בניתוח יחסי הכוח בין קבוצות אתניות ולאומיות ובתהליכי שינוי פוליטי וחברתי באזור.

ספרם הערוך כולל מבוא תאורטי ושימונה פרקים, שכל אחד מהם מוקדש לנושא או לאירוע מרכזי ביחסי התיישבות הציונית וההתנגדות הפלסטינית לאורך המאה ה-20 וה-21. הפרקים נכתבו על ידי חוקרים ממגוון תחומים – היסטוריה, סוציולוגיה, מדע המדינה, גיאוגרפיה ותכנון עירוני – מה שמאפשר ניתוח בין-תחומי עשיר ורב-ממדי. הפרקים מציעים מבט כולל ורב-שכבתי על ההתפתחות ההיסטורית של התיישבות היהודית וההתנגדות הפלסטינית, ומדגיש את יחסי

הגומלין המורכבים בין הקבוצות. שילוב נקודות המבט מאתגר תפיסות חד-ממדיות של המאבק ומציג אותו כתהליך דינמי ומתמשך.

בפרקים יש עיסוק בנושאים אלה: ניתוח של השפעת המנדט הבריטי על עיצוב יחסי הכוח המוקדמים בין יהודים לפלסטינים; דיון בהתיישבות היהודית בשטחים עירוניים וכפריים, ובמקביל – התגובות הפלסטיניות בצורת התנגדות, מחאה ועמידה; התמקדות בהתיישבות היהודית בנגב מול ניסיונות הפלסטינים הבדואים לשמור על אורח חייהם ועל זכויותיהם בקרקע; בחינה של השפעות המלחמות (1948, 1967 ואחרות) על מבני החברה של שתי הקבוצות, כולל גירוש, נישול ושיקום זהות; סקירה היסטורית של צורות שונות של התנגדות פלסטינית; ובחינת יוזמות של תכנון עירוני, חלוקת קרקעות והרחבת ההתיישבות כמנגנונים מרכזיים ביצירת יחסי שליטה ודיכוי.

רבים מפרקי הספר רלוונטיים לכל דיון על יחסי מדינה-אזרח, צדק חלוקתי והדרה מבנית. ההתמקדות של הספר בתהליכים של התיישבות, התנגדות ונישול מעלה שאלות רחבות יותר בדבר אחריות המדינה לזכויות חברתיות, גישה למשאבים וצדק חברתי, בעיקר בהקשר של קבוצות מודרות או מוחלשות.

הספר מציע תובנות חשובות על האופן שבו מדיניות יכולה לשמש כלי לשליטה, אך גם על האופן שבו היא יכולה לעצב הזדמנויות חדשות לצדק חברתי. עבור מקבלי החלטות וחוקרים, הספר קורא להכרה בהשלכות החברתיות של החלטות פוליטיות וכלכליות על קבוצות לאומיות ואתניות. לקוראי **ביטחון סוציאלי** הספר מזמן התבוננות רחבה על מגוון השלכותיה החברתיות של מדיניות ציבורית.